

УДК 658.155

Т. В. Лівшко, А. О. Книрик
Запорізька державна інженерна академія

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто основні теоретичні засади управління прибутком на підприємстві та вивчено чинники, що впливають на операційний прибуток підприємства. Визначені основні завдання управління прибутком та вплив факторів на максимізацію результатів від діяльності підприємства.

Ключові слова: прибуток, управління прибутком, формування, розподіл, використання прибутку.

В статье рассматриваются основные теоретические положения управления прибылью на предприятии. Изучены факторы, влияющие на операционную прибыль предприятия. Определены основные задачи управления прибылью и влияние факторов на максимизацию результатов деятельности предприятия.

Ключевые слова: прибыль, управление прибылью, формирование, распределение, использование прибыли.

This article scrutinizes the basic theoretical grounds of profit management at the enterprise. The factors affecting the operating profit of the company are investigated. The paper defines the main issues of profit management and the impact of the factors on profit maximization from company performance.

Keywords: profit, profits management, formation, distribution, utilization of profits.

В умовах ринкової економіки прибуток має дуже велике значення. Прибуток є найважливішим фінансовим показником, за допомогою якого оцінюють діяльність усіх підприємств економіки.

Кожен суб'єкт підприємництва прагне підвищити ефективність виробництва і, як наслідок, максимізувати прибуток свого підприємства. Для досягнення цієї мети важливе значення має ефективне управління прибутком. Проблема побудови ефективної системи управління прибутком потребує подальшої розробки та вдосконалення. Це обумовлено тим, що в Україні широкого застосування набула методика аналізу фінансового стану та прибутковості підприємства за допомогою узагальнених показників звітності. Відсутність межових значень для показників діяльності з урахуванням галузевих особливостей, різні механізми розрахунку та підхід до визначення фінансового стану на базі цих показників вимагає доопрацювання механізму збору інформації в місцях її виникнення.

До управління формуванням прибутку входить показник фондівдачі основних засобів, показник валового прибутку від продажу продукції, а також порядок проведення планування та аналізу, застосування ефективних організаційних систем, які забезпечують ефективне управління господарською діяльністю в цілому. Розподіл прибутку є однією з головних підсистем управління прибутком. Отже, проблеми прибутку, його формування і розподілу, шляхи пошуку резервів його підвищення є дуже актуальними на сучасному етапі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виробленні методичних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесу управління прибутком.

Значний внесок у вивчення питань управління прибутком підприємства зробили такі вітчизняні та іноземні науковці, як: Г. М. Азаренкова, А. Б. Гончарова, Н. В. Бутенко, А. І. Бланк, О. В. Мицак, А. М. Поддєрьогін, С. Ф. Покропивний, Ю. В. Пономарьова, В. М. Опарін, В. А. Сідун та ін.

Мета статті – обґрунтувати основні теоретичні аспекти управління прибутком та визначити підходи до процесу його планування на підприємстві.

Прибуток – суспільний мотиватор, який спонукає підприємницькі структури до збільшення обсягу виробництва товарів з метою задоволення зростаючих потреб ринкового середовища, водночас неминуче створюються різні форми капіталу, необхідного для подальшого розвитку діяльності.

У науковій літературі наведені різні характеристики економічного значення фінансового результату.

Загальні та економічні потреби, які відображають ставлення до умов їхньої життєдіяльності, перетворюються на економічний інтерес, що є реальним мотивом та соціальним проявом потреб, зумовлених відносинами власності та принципом економічної вигоди як результатом усвідомлення потреби існування різних суб'єктів виробничої діяльності, причина та умова взаємодії й саморозвитку економічних суб'єктів [1, с. 157–158].

За рахунок отриманого прибутку можна задовольняти різні потреби для забезпечення розвитку всіх сфер суспільного виробництва.

Прибуток підприємства є джерелом фінансування виробничих і соціальних витрат, додаткового стимулювання робітників. Прибуток також є основним джерелом фінансових надходжень для розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Усю діяльність підприємства спрямовано на те, щоб забезпечити збільшення прибутку або за несприятливих умов стабілізувати його на певному рівні [2, с. 144].

Загальне визначення прибутку – це виражений у грошовій формі чистий дохід підприємства на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності та є різницею між його сукупним доходом і сукупними витратами в процесі цієї діяльності.

Прибуток відображає всі види прибутку від різних видів діяльності, отриманих підприємством у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах протягом звітного періоду [3, с. 100].

Залежно від формування та розподілу розраховують кілька видів показників прибутку:

- валовий;
- від операційної діяльності;
- від звичайної діяльності до оподаткування;
- від звичайної діяльності;
- чистий.

Основну частину прибутку підприємство отримує від операційної (основної) діяльності. Далеко не кожне підприємство здійснює фінансові та інвестиційні операції. Якщо підприємство здійснює такі операції, розширюється коло джерел прибутку.

Операційний прибуток – це прибуток від основної діяльності підприємства, тобто від виробництва і реалізації продукції, послуг, робіт.

Основною метою управління формуванням операційного прибутку підприємства є виявлення таких факторів, які визначають його кінцевий рівень та допомагають виявити резерви його збільшення.

Управління операційним прибутком пов'язано з управлінням у частині:

- формування операційного прибутку;
- розподілу операційного прибутку.

Основними факторами, що впливають на суму та рівень операційного прибутку підприємства, є:

- обсяг реалізації продукції у вартісному або у кількісному вимірах;
- сума та рівень чистого операційного доходу;
- сума простих та змінних операційних витрат;
- сума податкових платежів, що здійснюються за рахунок прибутку [3, с. 101–102].

Управління прибутком – складна багаторівнева система трансакцій, яка включає як мінімум три підсистеми: формування, розподіл, використання. Кожній з цих підсистем властиві свої конкретні цілі, завдання, інструментарій їх досягнення. Але кожна з цих підсистем перебуває під впливом інших. Наприклад, обсяги прибутку, сформованого на першому етапі, визначають напрями його розподілу. Чим більший прибуток підприємства, тим більше завдань економічного, технічного, соціального плану він може вирішити, розподіливши кошти за певними напрямками використання. Водночас ефективність використання впливає на майбутні можливості зі збільшення прибутку на етапі його формування.

Системний підхід до управління прибутком передбачає дослідження способів організації підсистем в єдине ціле. Необхідно зазначити, що система управління прибутком буде оптимальною тільки в тому випадку, коли завдання кожної підсистеми будуть визначатися глобальними цілями розвитку підприємства в цілому. У загальному вигляді прибуток визначають як різницю між сумою доходів та витратами на виробництво і реалізацію продукції з урахуванням збитків від різних господарських операцій. Таким чином, прибуток формується в результаті взаємодії багатьох компонентів.

Основними завданнями управління прибутком є:

- виявлення резервів збільшення прибутку за рахунок виробничої діяльності, інвестиційних і фінансових операцій;
- виявлення резервів нарощування прибутку за рахунок оптимізації постійних і змінних витрат, обґрунтування облікової політики підприємства, цінової політики, податкової політики;
- оцінювання прибутковості виробничої і комерційної діяльності;
- визначення підприємницького ризику;
- зміцнення конкурентних позицій підприємства за рахунок підвищення ефективності розподілу та використання прибутку. На рис. 1 зображено складові системи управління прибутком.

Основною ланкою в системі є підсистема управління прибутком – процес його формування. На порядок формування абсолютної суми прибутку підприємства впливають:

- результати, тобто ефективність його фінансово-господарської діяльності;
- сфера діяльності;
- галузь господарства;
- установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

У сучасній системі планування та аналізу використовують такі підходи до формування прибутку підприємства:

- бухгалтерський підхід – прибуток формується як різниця між виручкою від реалізації продукції (товарів, послуг) і поточними витратами виробництва;
- економічний підхід – прибуток формується як різниця між виручкою від реалізації та поточними витратами виробництва (реалізації) і витратами втрачених можливостей, основою яких є альтернативний процентний дохід на капітал.

На формування прибутку як фінансового показника діяльності підприємства, що накопичується в бухгалтерському обліку, та є елементом офіційної звітності суб'єктів господарювання, впливає встановлений порядок визначення фінансо-

вих результатів діяльності; обчислення собівартості продукції (робіт, послуг); загальногосподарських витрат; визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій, іншої діяльності. Підвищення ефективності роботи підприємств вимагає виявлення резервів збільшення обсягів виробництва і реалізації, зниження собівартості, зростання прибутку. Визначення основних напрямів пошуку резервів збільшення прибутку передбачає класифікацію факторів, що впливають на можливість і розміри їх отримання, на внутрішні та зовнішні [5, с. 98].

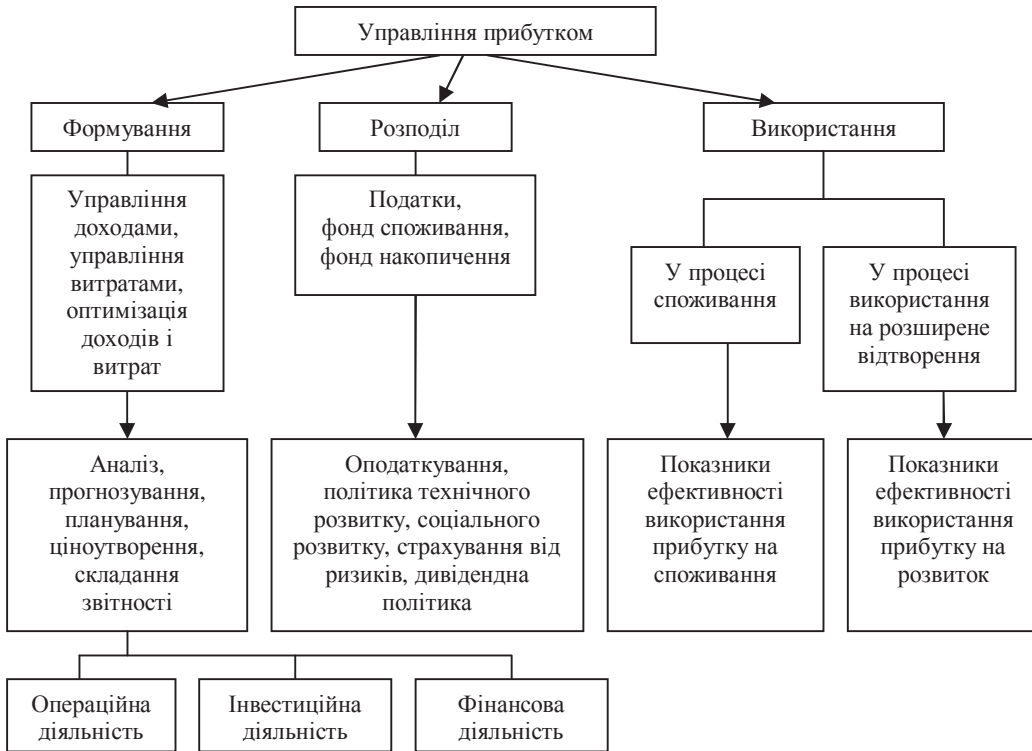

Рис. 1. Складові системи управління прибутком
(джерело: [4, с. 131])

Розглянемо основні фактори, що впливають на визначення прибутку від діяльності на рис. 2.

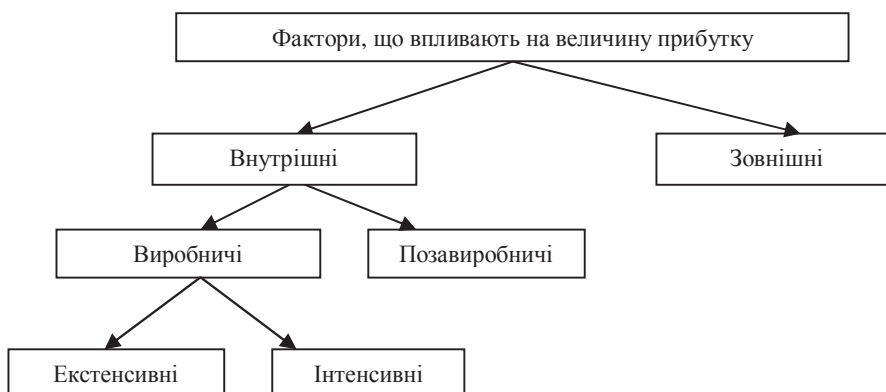

Рис. 2. Фактори, що впливають на величину прибутку
(джерело: [6, с. 80])

Існують фактори внутрішні та зовнішні. Зовнішні фактори, як правило, не залежать від підприємницької діяльності. Фінансовий менеджер повинен їх враховувати, обґрунтовуючи управлінські рішення. До них належать фактори, пов'язані із загальною економічною ситуацією, із рівнем інфляції, специфікою окремих товарних ринків, з впливом природних, географічних, транспортних і технічних умов на виробництво та реалізацію продукції [4, с. 131].

Важливими є внутрішні фактори, що залежать від ефективності управління діяльністю підприємства. Внутрішні фактори поділяються на виробничі та позавиробничі. Особливо треба відзначити виробничі фактори, які характеризують наявність та використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів і поділяються на екстенсивні та інтенсивні. Оскільки прибуток обчислюють як різницю між ціною продажів і собівартістю продукції, то очевидно, що на розмір прибутку впливають зростання цін і зниження собівартості.

У період високих темпів інфляції зростання прибутку забезпечується за рахунок цінового фактора. Уповільнення темпів інфляції, насичення ринків товарами, розвиток конкуренції обмежують можливість виробників підвищувати ціни й отримувати прибуток за допомогою цього фактора. У результаті актуальним стає фактор зниження витрат [7, с. 142–143].

Однією з важливих складових вирішення зазначеної проблеми є створення на кожному підприємстві системи вітчизняного оперативного управлінського обліку, що дасть змогу регулювати всі без винятку виробничі витрати й раціонально використовувати всі власні ресурси, а в результаті керувати прибутком суб'єкта господарювання. Створюючи таку систему, необхідно акцентувати увагу на основних її елементах, які наведено на рис. 3.

Рис. 3. Основні елементи системи оперативного управлінського обліку
(джерело: [8, с. 61])

До факторів зростання прибутку варто віднести і відновлення асортименту та номенклатури продукції, що випускається. Прибуток у ринковій економіці є рушійною силою відновлення як виробничих фондів, так і продукції, що випускається. Використовуючи концепцію життєвого циклу продукції, підприємство повинно розпочати до освоєння нового виду продукції на етапі зростання прибутку для того, щоб до моменту зниження рентабельності старої продукції випуск нової продукції досяг точки беззбитковості.

Під основним моментом використання та розподілу прибутку розуміють направлення частини прибутку до бюджету, освоєння її підприємством для капітальних інвестицій та виплати дивідендів власникам.

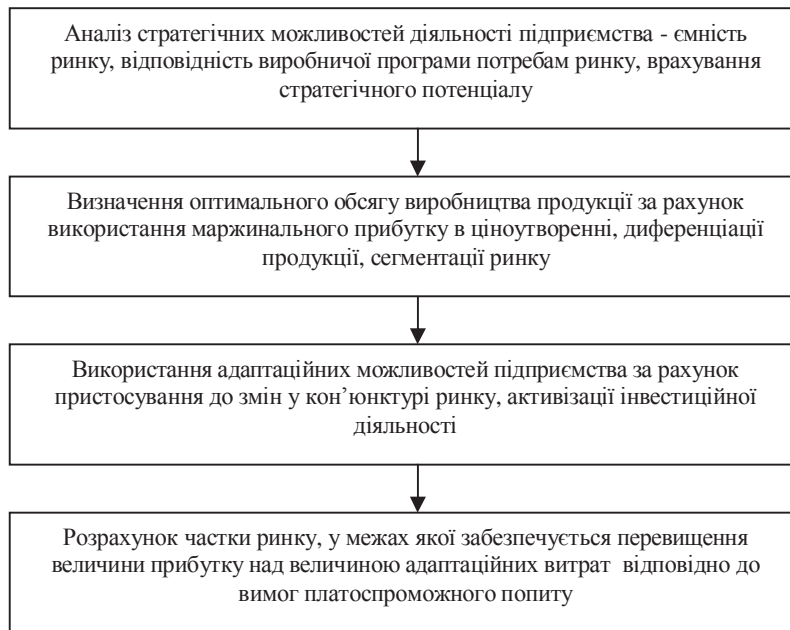

Рис. 4. Модель досягнення збалансованої величини прибутку
(джерело: [9, с. 5])

Принципи розподілу прибутку можна сформулювати так:

- прибуток, отриманий підприємством у результаті здійснення виробничо-господарської та фінансової діяльності, розподіляється між державою і підприємством як суб'єктом господарювання;
- прибуток для держави надходить до відповідних бюджетів у вигляді податків, обов'язкових платежів. Склад і ставки податків, порядок їх нарахування і внесення до бюджетів встановлюють законодавчо;
- величина прибутку підприємства, що залишилася в його розпорядженні після сплати податків, не повинна знижувати його зацікавленості у зростанні обсягів виробництва та поліпшенні результатів виробничо-господарської та фінансової діяльності;
- прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, скеровують на заощадження, забезпечення його подальшого розвитку, і лише в іншій частині – на потреби споживання.

Розподіл чистого прибутку – один із напрямів внутрішньофірмового планування, значення якого в ринкових умовах зростає [6, с. 85].

Досягнення максимальної величини прибутку або її оптимізація вимагає розробки відповідної моделі стратегії розвитку підприємств корпоративного сектору, складові якої зображено на рис. 4.

З наведеного рисунку видно, що максимізація або оптимізація прибутку досягається за рахунок не стільки мінімізації витрат виробництва, скільки за рахунок адаптаційних витрат, пов'язаних із досягненням пристосування до чинників зовнішнього впливу. Ці витрати є основою для отримання стабільних доходів, що дозволяє посилити стимулюючу функцію прибутку [9, с. 5].

Висновки. В умовах ринкової економіки одержання прибутку є безпосередньою метою існування підприємства. В отриманні прибутку зацікавлені як саме підприємство, так і держава. Для того, щоб отримувати максимальний прибуток, дуже важливо вміти ефективно керувати ним. Управління прибутком спрямоване на забезпечення покращення фінансової ситуації на підприємстві, а також на гармонізацію інтересів власників підприємства з персоналом та інтересами держави. Проведене узагальнення теоретичних та організаційних аспектів щодо місця формування та використання економічної інформації в місцях виникнення витрат впливає на ефективність управління прибутком. Здійснюючи своєчасно аналіз оперативної інформації, можна вплинути на зміну фінансових показників при виконанні робочого плану. Подальше дослідження потребує інформаційних потоків економічної інформації на виробництві, що дозволить розробити ефективну систему управління виробничим циклом та прибутком промислового підприємства.

Загальний підхід до визначення прибутку, розкриття основних теоретичних питань з управління ним, порядку його формування та розподілу, вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на збільшення прибутку є актуальними в умовах фінансової кризи та функціонування підприємств у ринковому середовищі. Для цього підприємства повинні перебудувати організаційну систему управління результатами діяльності, щоб забезпечити ефективний захист від економічних ризиків.

Бібліографічні посилання і примітки

1. **Бужин О. А.** Прибуток: рівночасне розподілення / О. А. Бужин // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6 (36). – С. 156–161.
2. **Олейнікова Л. Г.** Максимізація прибутку – основна мета діяльності підприємства / Л. Г. Олейнікова // Держава та регіони. – 2004. – №36. – С. 142–144.
3. **Мицак О. В.** Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / О. В. Мицак, І. Р. Чуй. – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 216 с.
4. **Коваленко Л. О.** Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
5. **Бердар М. М.** Фінанси підприємств : навч. посіб. / М. М. Бердар. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 352 с.
6. **Азаренкова Г. М.** Фінанси підприємств : навч. посіб. / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – К. : Знання-Прес, 2006. – 287 с.
7. **Гриньова В. М.** Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В.О. Коюда. – К. : Знання-Прес, 2004. – 424 с.
8. **Ільяшенко В. А.** Організаційне забезпечення управління прибутком / В. А. Ільяшенко, І.С. Чиж // Держава та регіони. – 2005. – №2. – С. 60–63.
9. **Шарманська С. О.** Особливості формування та використання прибутку в трансформаційній економіці / С. О. Шарманська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 8 (87). – С. 3–7.

Надійшла до редколегії 02.04.2014